

MORALITATE COMUNĂ, DILEME MORALE, SPIRIT INTERPRETATIV*

Bogdan Olaru**

Rezumat

Teoriile moralității comune pleacă de la ideea unui set de reguli morale acceptate de cei mai mulți dintre noi, deși la un nivel preteoretic. Despre moralitatea comună se presupune că este universală, transistorică, implicită și sistematică. Unii autori preferă ideea unui set comun de valori, universal recunoscute, înțelese ca un fel de limbaj comun care face posibilă comunicarea dincolo de granițele culturale. În acest articol, îmi propun să arăt valențele și limitele conceptului de moralitate comună într-o zonă delimitată, anume cu privire la dilemele morale. Voi discuta trei variante de fundamentare a eticii pe un nivel preteoretic (1, 2, 4) și voi aminti câteva obiecții principale aduse acestor proiecte (3, 5). Voi prezenta un exemplu despre moralitatea comună „pusă la lucru”, pentru că ea servește, în opinia unor autori, la fundamentarea deciziilor din practica medicală (6). În final, voi arăta cum ne orientează moralitatea comună în zona dilemelor morale (7, 8), lucru care ne conduce la o trăsătură mai puțin discutată a eticii, dar care trebuie luată în serios, latura sa interpretativă (9). Consider că această dimensiune dă seama adecvat de caracterul deschis, failibil, provizoriu și perfectibil al soluțiilor pe care le putem oferi dilemelor morale.

Cuvinte cheie: moralitate comună, valori comune, dileme morale.

Teoriile moralității comune pleacă de la ideea unui set de reguli morale acceptate de cei mai mulți dintre noi, deși la un nivel preteoretic. Sarcina filosofiei morale este să elaboreze un sistem

teoretic al moralității, plecând de la premiza că există un astfel de fond comun de reguli morale larg acceptate. Despre moralitatea comună se mai presupune că este universală,

* Elaborarea acestei lucrări a fost finanțată de CNCSIS (Grantul Id_1997/2009-2011) și de Universitatea din Konstanz (Germania). Doresc să mulțumesc "Wissenschaftliches Forum" al Universității Konstanz care a sprijinit în 2007 și 2009 cercetările mele în domeniul filosofiei morale și al moralității comune.

** CS II la Institutul de Cercetări Economice și Sociale "Gh. Zane", Academia Română, Filiala Iași; e-mail: bogdan.olaru@phenomenology.ro

transistorică, implicită și, desigur, sistematică. Filosofii o descriu, o fac explicită, la fel cum un lingvist face explicite regulile implicite ale limbajului (Gert, 2004). Ideea unui set comun de valori, universal recunoscute, este văzută uneori ca un fel de limbaj comun care face posibilă comunicarea dincolo de granițele culturale (Bok, 1992). Moralitatea comună poate fi descoperită și descrisă (ordonată, clasificată etc.). Unii autori susțin că ea poate fi și fundamentată teoretic, deci nu *doar* descrisă ca un fapt empiric. Problema justificării trebuie tratată separat de problema descrierii și face pasul de la descriptiv la normativ. În final, scopul acestei întreprinderi este același ca în cazul oricărei teorii etice: o mai bună orientare în fața cazurilor dificile, controversate, acele „*hard moral questions*”. Este vorba despre probleme în cazul cărora nu dispunem de o soluție definitivă (mulți consideră că nici nu vom obține așa ceva). Ele sunt, mai mult sau mai puțin, „probleme de viață și de moarte”: avortul, eutanasia, modificările la nivelul genomului uman, distribuirea justă a serviciilor de îngrijiri de sănătate, folosirea celulelor embrionare în scopul cercetării etc. În cele ce urmează, voi contura conceptul moralității comune. Îmi propun să arăt valențele și limitele acestui concept într-o zonă delimitată, anume în confruntarea cu dilemele morale. Problema este de primă importanță pentru că tocmai în cazul acelor probleme morale dificile ne confruntăm cu un pluralism al pozițiilor morale și al soluțiilor ce derivă din ele. În același timp, pentru mulți, recursul la un fond comun, preteoretic al moralității pare să fie calea promițătoare pentru obținerea unui consens în cazurile controversate. Voi discuta trei variante de fundamentare a eticii pe un nivel preteoretic: prin apel la moralitatea

comună (1, 2) și prin apel la un set minim de valori comune (4). Fără să intru în detaliile destul de complexe ale unei discuții critice, voi aminti câteva obiecții aduse acestor proiecte (3, 5). Îmi propun să arăt un exemplu despre moralitatea comună „pusă la lucru”, pentru că ea servește, în opinia unor autori, la fundamentarea deciziilor din practica medicală (6). În final, voi arăta cum ne orientează moralitatea comună în zona dilemelor morale (7, 8), lucru care ne conduce la o trăsătură mai puțin discutată a eticii, dar care trebuie luată în serios, latura sa interpretativă (9). Consider că această dimensiune, abilitatea de a oferi o adjudecare rezonabilă într-o dezbatere etică, dă seama adecvat de caracterul deschis, failibil, provizoriu și perfectibil al soluțiilor pe care le putem oferi dilemelor morale.

1. Fiind universală, moralitatea comună are un sens normativ: ea este un sistem de reguli sau principii care trebuie considerate ca obligatorii de către toate persoanele. Ultima ediție a *Principles of Biomedical Ethics* își propune să includă în sistemul principiilor eticii medicale ideea moralității comune (Beauchamp & Childress, 2001). Într-un articol mai recent, Tom L. Beauchamp definește astfel moralitatea comună: „setul de norme împărtășite de toate persoanele care aderă la obiectivele moralității” și enumeră zece exemple standard de reguli obligatorii ale moralității comune (Beauchamp, 2003): 1) Nu ucide, 2) Nu provoca altora durere sau suferință, 3) Împiedică apariția răului, 4) Salvează persoanele aflate în pericol, 5) Spune adevărul, 6) Îngrijește-i pe cei tineri sau aflați în dependență, 7) Ține-ți promisiunile, 8) Nu fura, 9) Nu pedepsi pe cel nevinovat, 10) Tratează toate persoanele cu o egală considerație

morală. Beauchamp afirmă clar că există doar o moralitate comună (deși există mai multe teorii ale moralității comune) și că ea este universală. De altfel, el insistă asupra pericolului relativizării: moralitatea comună nu este *doar* o moralitate care diferă de alte moralități. Ea este aplicabilă oricărei persoane, în orice timp și loc. Ea este prezentă chiar dincolo de diferențele culturale, întrucât oamenii socializați în diferite culturi posedă înțelegerea câtorva reguli de bază ale comportamentului moral. Pentru varietatea culturală dau seamă o serie întregă de moralități particulare (deci neuniversale) care sunt mai bogate în conținut. Ele reflectă aspirații, idealuri, atitudini, sensibilități care s-au format în diferite contexte sau tradiții culturale, religioase, profesionale. Și moralitățile profesiilor sunt un tip de moralitate particulară (Beauchamp, 2003, p. 262). Totuși, există un filon comun de reguli, virtuți și idealuri împărtășite de oricine aderă la obiectivul general al moralității: promovarea dezvoltării umane. Acest filon comun coexistă cu și este îmbogățit adesea de moralitățile particulare. Există și alte modalități de a concepe acest raport. Sensul normativ al ideii de moralitate comună poate fi justificat prin opoziția dintre moralitatea universală și moralitățile particulare (Gewirth, 1993). Specific pentru ideea de „*common morality*” în sensul lui Gerwith este că preceptele moralității comune *trebuie* să fie comune tuturor agenților morali. Moralitatea comună nu este doar un sistem de principii ce se demarcă pe fondul plural al altor moralități prin faptul că acele principii sunt împărtășite de cei mai mulți dintre oameni. Moralitatea comună are, în plus, și un sens normativ: ea este un sistem de reguli sau principii care *trebuie* considerate ca obligatorii de către toate persoanele. De aceea, a argumenta că principiile

moralității *trebuie* să fie respectate de toate persoanele înseamnă a oferi o justificare moralității comune în fața altor moralități.

2. Moralitatea comună este un sistem public informal în funcție de care se orientează comportamentul tuturor persoanelor raționale. Bernard Gert a elaborat un sistem al moralității comune (Gert, 1988, 1998, 2004, 2005a; Gert, Culver, Clouser, 2006). În fapt, acesta este chiar *sistemul moralității*, pentru că, în opinia lui, există o moralitate comună sau universală, dincolo de moralitățile particulare ale unui anumit grup sau ale unei anumite societăți. Prin moralitatea comună, Gert are în vedere acel sistem moral pe care oamenii îl folosesc implicit sau inconștient atunci când încearcă să ia o decizie acceptabilă moral, puși în fața mai multor alternative, sau atunci când formulează judecăți morale despre acțiunile proprii sau ale celorlalți (Gert, 2005a, p. 3; 2004, p. 4). Adoptând acest sistem, oamenii câștigă abilitatea de a recunoaște tipurile de comportament pe care moralitatea le permite sau le interzice, le încurajează sau le descurajează, le impune sau doar le recomandă. Sistemul moralității comune nu poate fi pus pe același nivel cu alte (posibile) sisteme morale, cum sunt cel kantian sau cel utilitarist. Nu se poate vorbi de o moralitate kantiană alături de una utilitaristă, diferite de moralitatea comună. Sistemele morale sunt descrieri și justificări ale moralității, la singular. Sistemul lui Gert avansează pretenția că este o descriere acurată și o întemeiere suficientă a moralității comune. Bernard Gert își propune astfel să realizeze două obiective: să descrie și să justifice sistemul moralității comune. Descrierea revine la a expune regulile, idealurile și valorile morale. Iată, spre exemplu, cele

zece reguli morale: 1) Nu ucide, 2) Nu provoca durere, 3) Nu provoca limitarea abilităților altora, 4) Nu priva pe nimeni de libertate, 5) Nu priva pe nimeni de plăcere, 6) Nu induce în eroare, 7) Ține-ți promisiunile, 8) Nu înșela, 9) Supune-te legii, 10) Fă-ți datoria. Justificarea moralității comune revine la a arăta că orice persoană rațională este de acord ca moralitatea comună să funcționeze ca un sistem public care să orienteze comportamentul tuturor celor capabili să o înțeleagă și să i se conformeze. Bernard Gert nu spune că agenții morali *trebuie* să adopte principiile moralității comune, ci doar că *ar putea* să facă acest lucru, *în anumite condiții*: „A arăta că toți agenții morali s-ar declara de acord să adopte un sistem moral care cere de la fiecare să acționeze moral cu privire la (cel puțin) toți ceilalți agenți morali este ceea ce eu consider că este o justificare a moralității” (Gert, 2004, p. 81). Problema justificării moralității este problema condițiilor în care toți agenții raționali ar adopta preceptele moralității comune. Un alt aspect important al justificării moralității este să identificăm cazurile în care există rațiuni suficiente pentru încălcarea unei reguli morale. De fapt, mare parte din efortul depus în dezbaterile etice constă în a descoperi abaterile justificate de la moralitate.

3. Departe de a fi universală și transistorică, moralitatea comună se cristalizează ea însăși într-un context istoric. De aici și inconsistențele pe care le aduce cu sine. Ideea unei moralități comune a fost întâmpinată cu argumente serioase menite să-i conteste legitimitatea (obiecțiile 1-4) și utilitatea (obiecțiile 5-8). – 1) S-a spus, spre exemplu, că lipsește evidența istorică, sociologică și antropologică pentru existența unei moralități comune universale și transitorice (Turner, 2003).

Există mai degrabă dovezi că însăși moralitatea comună s-a cristalizat istoric în contextul unui pluralism al tradițiilor morale (*moral worlds, mosaic society, tapestry of cultures*). – 2) Împotriva proiectului lui Beauchamp & Childress vorbește chiar observația autorilor, care arată că nici o teorie a moralității comune nu poate respecta întregul set de cerințe pe care trebuie să le respecte o teorie bună (consistență, comprehensibilitate, putere de justificare etc.). Nu se poate susține atunci o teorie care nu îndeplinește mai bine acest set de precondiții decât alte teorii morale. Or, dacă autorii o fac, aceasta vorbește pentru orientarea lor antiteoretică și pentru tendința de a îmbrățișa *status quo*-ul moral (DeGrazia, 2003). – 3) O altă obiecție este că, atunci când teoriile moralității comune încearcă să sprijine deciziile morale pe proceduri ale deciziei raționale, ca în cazul teoriei lui Bernard Gert, problemele morale se transformă în probleme ale raționalității, mai precis, în probleme despre raționalitatea sau iraționalitatea evaluării și clasificării daunelor morale fără a reuși să ofere un temei pentru ce înseamnă o clasificare irațională (Strong, 2006b). – 4) Din păcate, este mai probabil că nu avem criterii definitive pentru ce înseamnă o clasificare irațională. În consecință, teoria lui Gert ar conduce chiar la răspunsuri greșite (Strong, 2006a, 2006b). – 5) Recomandările moralității comune nu sunt de prea mare ajutor în fața acelor *hard moral questions* și, în general, în fața problemelor care depășesc limitele intuițiilor morale comune. Teoria lui Bernard Gert ar avea probleme chiar și în cazurile relativ necontroverse (Strong, 2006a). – 6) Adeseori, putem deduce politici publice diferite din aceleași principii, intuiții sau norme. Pentru ca principiile să aibă relevanță practică, ele trebuie interpretate, lucru care se

realizează pe baza anumitor concepții substanțiale, care variază, de regulă, în funcție de apartenența la o anumită cultură, religie sau orientare politică (Turner, 2003). – 7) Chiar dacă moralitatea comună oferă un nucleu de judecăți larg acceptate, oamenii pot împărtăși aceleași concepții morale corecte pentru o varietate de motive, nu întotdeauna morale. În plus, există un larg acord și asupra unor prejudecăți morale: oamenii pot împărtăși aceleași concepții morale greșite (DeGrazia, 2003). – 8) În fine, o altă obiecție subliniază inconsistența fundamentală la nivelul judecăților morale. În opinia unor autori, acestea nu sunt și nu pot fi aduse într-un echilibru reflexiv, în sens rawlsian, cu normele morale (Brand-Ballard, 2003; Turner, 2003). – După inspecția sumară a câtorva obiecții aduse teoriilor moralității comune, să ne îndreptăm atenția spre o altă tentativă de fundamentare a moralității pe un nivel preteoretic: prin apel la un set minim de valori comune.

4. Valorile comune sunt valorile acceptate de toate ființele umane și elaborate în toate societățile. Ele alcătuiesc setul de valori pe baza căruia are loc orice dezbateri, negociere și acțiune. Conceptul de valori comune se referă la acele valori acceptate de cele mai multe comunități umane. Ideea că există astfel de valori este o altă încercare de a contura un fundament preteoretic al moralității, similară ideii de moralitate comună. Sissela Bok înțelege aceste valori în sensul unor valori minime sau de supraviețuire: „valori fundamentale care au promovat în mod tradițional coeziunea și supraviețuirea în comunitățile aflate în dificultate” (Bok, 1992, p. 12). Ea pleacă de la premiza că o etică minimalistă construită pe astfel de valori are șanse mai mari să fie acceptată

de cât mai mulți oameni, din cât mai diferite culturi, decât o teorie etică elaborată de genul utilitarismului sau al kantianismului. O etică minimală, o dată elaborată, va servi ca bază comună pentru judecată și acțiune, va fi punctul de început al oricărui dialog și ingredientul obligatoriu al oricărei dezbateri morale. În consecință, va fi un instrument indispensabil cooperării interculturale (Bok, 2002). – Proiectele etice care construiesc pe ideea unei moralități comune (concepută ca un fond comun de valori sau de reguli) aderă implicit la un program cadru caracterizat de: a) o orientare minimalistă; b) un fundaționalism slab; c) o prudență față de argumentele care trimit la „normalitate” și „natură umană”. Sissela Bok își definește și ea proiectul ca fiind unul minimalist (Bok, 1993). Orientarea minimalistă se traduce nu numai în adoptarea unei forme mai slabe de fundamentare, ci și în formularea aceluși set minim, ireductibil de valori. Este vorba despre: a) forme de sprijin reciproc și loialitate; b) restricții cu privire la fraudă și violență în interiorul grupului; și c) forme rudimentare de dreptate procedurală. Sissela Bok consideră că aceste valori minimale îndeplinesc cerințele celor două forme mai slabe de fundamentare acceptabile pentru o etică minimalistă (sunt susținute în comun de toate ființele umane și au fost elaborate în toate societățile umane) și asigură un fond comun pentru dezbaterile morale și pentru critica unor practici indezirabile precum violența, tortura, discriminarea.

5. Prin ideea unor valori comune, filosofia morală dorește să construiască nu pe eșafodaje abstracte ci pe acel fond de experiențe comune care ne leagă indisolubil. Împotriva ideii unor valori comune se pot aduce multe obiecții. Spre exemplu, că sunt de

departe insuficiente pentru a susține acțiunea necesară în fața unor amenințări de dimensiune globală, de genul conflictelor militare sau al degradării mediului. Mai mult, nu ne putem aștepta ca etica minimalistă a valorilor de supraviețuire să descrie adecvat relații atât de complexe cum sunt cele din interiorul unei familii sau comunități. Pentru a da seama de aceste relații, dar și pentru a aborda probleme care privesc mai multe generații și culturi, este nevoie desigur de o etică mai complexă, de tip maximalist. Totuși, etica minimalistă a valorilor comune ar fi indispensabilă pentru cooperare interculturală, susține Sissela Bok, și ar asigura astfel temeiul pentru elaborarea unor poziții maximaliste, mai comprehensive. Împotriva obiecției că etica valorilor comune ar proceda prea limitat, doar progresiv, admitând astfel schimbări imperfecte în ordinea socială, Sissela Bok amintește că transformările radicale, de tip revoluționar, în loc să favorizeze, mai degrabă blochează posibilitatea unui progres, fie el și incomplet. Faptul că valorile comune pot fi interpretate diferit în culturi diferite (o altă obiecție) nu este un argument împotriva perspectivei minimaliste. În fond, această perspectivă nu exclude sarcina explorării diferitelor evaluări, ba chiar o impune. În fine, Amartya Sen se întreabă dacă nu cumva este mai urgent să asigurăm un consens asupra unor moduri de comportament (chiar dacă acceptarea lor se revendică de la valori diferite) decât asupra unui set universal de valori, câtă vreme acele forme de comportament converg spre rezultate dezirabile la nivel colectiv (pace, prosperitate, bunăstare etc.). În locul unei congruențe valorice (*valuational congruence*), el recomandă o concordanță la nivelul comportamentului (*behavioural concordance*) (Sen, 1992). – În pofida

acestor obiecții, proiectul unei etici minimaliste bazată pe ideea unor valori comune pare rezonabil din multe puncte de vedere. Pe de o parte, este plauzibil ca orice dialog să înceapă cu și să se sprijine pe elemente comune. Pe de altă parte, aceste valori minimale pot fi ușor interpretate ca valori orientate spre supraviețuire și bunăstare. Se poate argumenta atunci că și comportamentele asociate cu aceste scopuri converg, practic, spre forme universale acceptate. Dar cel mai important aspect în proiectul eticii valorilor comune este renunțarea la acea metodă de întemeiere prin apel la intuiții autoevidente despre valori eterne sau despre natura umană: ceea ce ne leagă este ideea unor nevoi comune și a unor experiențe comune (spre exemplu, experiența vulnerabilității). Punctul de plecare pentru etică este „umanitatea noastră comună *în exercițiu*: și nu reflectând asupra problemei dacă o anumită proprietate este sau nu, esențial umană” (Bok, 1992, p. 25).

6. Nu există principial diferențe între moralitatea comună și moralitatea diferitelor practici profesionale, spre exemplu, practica medicală. Ceea ce ne leagă este prin urmare ideea unor necesități și a unor experiențe comune. Un proiect de etică minimalistă are mai multe șanse să fie unanim acceptat dacă procedează *bottom-up*, plecând de la aceste experiențe comune și distilând pe baza lor acele principii sau valori apte să fie recunoscute de cât mai mulți, decât *top-down*, coborând de la un nivel abstract spre cazurile concrete. Punctul de plecare trebuie să îl reprezinte umanitatea noastră în exercițiu (*our common humanity in practice*). Din faptul că identificarea valorilor și normelor comune trebuie să plece de la înțelegerea experiențelor comune, moralitatea comună poate fi și

nucleul diferitelor practici profesionale: „Moralitatea comună este mai potrivită să joace un rol fundațional în bioetică decât [alte] teorii etice.” (Beauchamp & Childress, 2001, p. 404); „Moralitatea comună este cadrul pe care bioetica se construiește într-un mod adecvat.” (Gert, Culver & Clouser, 2006, p. 4); „Etica profesională nu este diferită de moralitatea comună.” (Gert, 2005b, p. 135); și: „*Moralitățile profesionale* reprezintă un tip de moralitate particulară.” (Beauchamp, 2003, p. 262). Nu există principial diferențe între moralitatea comună și moralitatea diferitelor practici profesionale, spre exemplu, practica medicală. Prin interpretarea unei reguli generale în contextul unei practici sau instituții culturale, ar rezulta o regulă morală particulară (Gert, Culver & Clouser, 2006, p. 79-81, 89.). Din regulile „Nu ucide, nu provoacă durere sau limitarea abilităților altora”, practica consumului de băuturi alcoolice și a conducerii de autoturisme, ar rezulta regula: „Nu consuma băuturi alcoolice când conduci”. Regula „Nu priva pe nimeni de libertate” particularizată în contextul practicii medicale ar conduce la regula mai specială a consimțământului informat: „Obține consimțământul informat înainte de a începe o terapie”. La fel, din regula „Nu induce în eroare” rezultă, în același context, regula „Spune adevărul”. – Pentru Gert, Culver & Clouser, strategia contextualizării este o confirmare a naturii universale și unice a moralității comune: „nu există nici o diferență teoretică importantă între regulile morale particulare și regulile morale generale de bază.” (Gert, Culver & Clouser, 2006, p. 79.). Din raportul de întemeiere a moralității diferitelor profesii pe moralitatea comună rezultă un instrument de evaluare, un standard prin care putem decide când este justificat să

spunem că o regulă profesională particulară reclamă un statut de regulă morală. Putem de asemenea observa când este necesar să derivăm reguli morale noi și în ce măsură variabilele culturale pot juca un rol în acest context.

7. Orice teorie care construiește pe ideea unui fond al moralității comune trebuie să se confrunte cu reversul medaliei: anumite probleme morale vor rămâne definitiv insolubile. Voi trece acum la o dificultate serioasă legată de conceptul de valori morale comune: felul cum sunt înțelese dilemele morale. Să presupunem că am adunat suficientă evidență empirică pentru și că am întemeiat satisfăcător conceptul de moralitate comună. Să considerăm, cu alte cuvinte, că am identificat un fond de reguli și/sau idealuri morale despre care putem spune că sunt împărtășite în toate timpurile și culturile. Cum am văzut, pentru unii autori, moralitatea comună e un concept minimal, o etică a supraviețuirii: o oază excepțională de acord pe fondul deconcertant al unui imens dezacord cu privire la nenumărate poziții teoretice, reguli de socializare sau opțiuni personale. Moralitatea comună ne orientează în anumite probleme (simple), dar va avea mai puțin de spus în fața altor probleme morale (complicate). În fapt, în cazul acelor probleme pe care le-am numit mai sus „probleme de viață și de moarte” (*hard moral questions*), moralitatea comună pare să fie dezarmată din punct de vedere argumentativ. În cazul avortului sau al eutanasierei sunt implicate mult mai multe elemente decât reguli simple de genul „Nu ucide” sau „Nu provoacă durere”. Ca să realizăm că avortul sau eutanasia intră în conflict cu aceste reguli, trebuie să ne lansăm în dezbateri despre sensul vieții și să înțelegem (fiziologic chiar!) fenomenul durerii. Aceste aspecte substanțiale ne

ajută să dăm sau să retragem relevanță regulilor moralității comune. Vom spune, de la caz la caz: „Această regulă nu se aplică; de fapt, nu-i înțeleg sensul.” Sau: „Această regulă nu mă ajută să soluționez conflictul în care mă aflu.” Aspectele substanțiale fac să intervină în discuție alte reguli și recomandări, mai controversate, precum și variate valorizări despre bine și rău. Este avortul ucideră? Induce suferință fătului? Răspunsul depinde (printre altele) de supoziții despre individ și autonomie, despre formele și rostul vieții, despre necesitatea mai mult sau mai puțin metafizică de a menține anumite zone inaccesibile intervenției umane etc. Rezultatul este că anumite probleme vor rămâne definitiv dilematice. Este chiar concluzia susținătorilor moralității comune: „Teoriile morale consecinționistă, kantiană și contractualistă oferă răspunsuri corecte unice la anumite probleme morale. În orice caz, lucrurile stau așa doar atunci când moralitatea comună oferă un singur răspuns corect la cea problemă morală iar teoria în discuție oferă același răspuns. Totuși, moralitatea comună nu oferă un singur răspuns corect la fiecare problemă morală. Atunci când nu o face, nici o teorie morală nu poate oferi un astfel de răspuns, pentru că acele probleme morale nu au un singur răspuns corect.” (Gert, 2005c, pp. 370-371; v. și Gert, Cluver & Clouser, 2006, pp. 51-52).

8. Soluțiile practice la dilemele morale nu sunt *per se* soluții morale, câtă vreme se referă la probleme insolubile din punct de vedere moral. În accepțiunea pe care o folosesc aici, o soluție practică la o dilemă morală este o recomandare care orientează acțiunea fără a pretinde că a soluționat cea dilemă. Ce mecanisme avem la dispoziție

pentru a genera soluții practice la probleme morale insolubile? Ce criterii ne ajută să decidem că o soluție momentană este practicabilă? – Iată răspunsul standard în materie de moralitate comună: „Întrucât avortul și tratamentul animalelor sunt probleme morale irezolvabile și întrucât este necesar ca societatea să aibă anumite reguli referitoare la aceste chestiuni, problema este transferată în sistemul legislativ și politic. Aici, problemele sunt rezolvate la un nivel practic, însă problemele morale nu sunt rezolvate, așa cum arată dezbaterile morale continue și intense referitoare la aceste probleme.” (Gert, 2005b, p. 131) – Dilemele morale pot fi tranșate prin dezbateri publice și prin adoptarea unei poziții de compromis. Dar nu este de așteptat să ajungem astfel la *acea* soluție morală, soluția definitivă care rezolvă dificultățile legate de multe dintre așa-numitele *hard moral questions*. – Sunt cel puțin 4 aspecte demne de remarcat aici: 1) Este ușor de înțeles acum de ce anumite soluții practice la probleme morale dificile precum avortul sau eutanasia vor include aspecte substanțiale care sunt, cel mai adesea, foarte controversate. Domină la un moment dat o poziție sau alta, spre exemplu, ideea sanctității vieții, lucrul acesta se va reflecta în diferite partizanate și în soluțiile alese din perspectiva lor. În dezbaterile politice, actorii intră cu bagajul lor de credințe și susțineri, suspiciuni și rețineri. Câtă vreme nu este vorba de probleme constituționale, chiar lucrul acesta îl doresc: o soluție practică cu coloratura preferată. 2) Ca o consecință, soluțiile practice curente într-o societate trebuie luate ca soluții provizorii, practicabile în contextul unei pluralități a concepțiilor despre bine. În fața prozelitismului și intoleranței, se poate spune că nu a fost subliniat niciodată suficient de mult acest

aspect de provizorat al soluțiilor date multor dintre dilemele morale care ne preocupă. 3) Este important să înțelegem distincția dintre politică și morală și dinamismul la care obligă această separare, care nu trebuie înțeleasă ca un divorț. Ea garantează posibilitatea opțiunii personale și încurajează revizuirea soluțiilor practice în lumina reconsiderării dilemelor morale. 4) De aceea, teoria moralității comune nu poate ignora posibilitatea teoretică de a pune, la un moment dat, o situație dilematică într-o nouă lumină care să spulbere aspectul dilematic. Este posibil ca tendința de a privi dilemele morale ca probleme de soluționat prin prisma unor principii comune, acceptate universal, să oblige la delimitarea unui imperiu al problemelor insolubile (cel puțin din perspectiva moralității comune). Dar este dezirabilă această segregare?

9. Soluțiile practice la dilemele morale pot fi văzute ca modalități de interpretare care păstrează *sine qua non* un caracter deschis, failibil, provizoriu și perfectibil. O cale de a privi dilemele morale altfel decât ca „probleme de soluționat prin prisma unor principii comune” oferă Hilary Putnam, care împrumută din drept conceptul de adjudecare și din literatură conceptul de lectură ca alternativă la ideea de soluționare (Putnam, 1990, pp. 179-192). Spre deosebire de ideea soluționării, *adjudication* și *reading* sunt mai adecvate în a surprinde caracterul deschis, failibil, provizoriu și perfectibil al pozițiilor pe care le adoptăm cu referire la o dilemă morală sau alta. Evident, interpretarea trebuie să conducă la o poziție practicabilă în contextul dat: „A înțelege că adjudecarea unei dispute etice este rezonabilă (la un anumit moment dat, pentru un anumit scop, pentru un anumit grup de oameni) și că o

altă adjudecare este nerezonabilă este precum ai înțelege că o lectură este mai bună decât alta.” (Putnam, 1990, p. 183). La finalul dezbaterii, părțile convin cel mai adesea asupra unui compromis, o lectură acceptabilă, care nu poate fi ultimul cuvânt cu privire la problema morală controversată și nici nu poate pretinde statutul unei soluții derivate din principii, indiferent cât de larg împărtășite sunt acestea. Mai există un motiv pentru care Putnam privește cu neîncredere maniera de a privi cazurile dilematiche ca probleme de rezolvat prin apel la principii obligatorii: o dată ce am derivat o soluție din astfel de principii obligatorii, vom fi tentați să aplicăm eticheta de imoralitate celor care nu acceptă soluția obținută. Cu alte cuvinte, spre deosebire de Bernard Gert, care consideră că, în fața problemelor imposibil de soluționat prin apel la principiile moralității comune, rămâne alternativa deciziilor politice, care nu sunt *per se* soluții morale, Hilary Putnam vede în exersarea capacității de interpretare și adjudecare a dilemelor morale o expresie genuină a rațiunii practice. Această rațiune practică se manifestă fără îndoială chiar în soluțiile legale sau politice alese la un moment dat. Ele spun mult mai mult despre resorturile moralității (nonfinalitate, failibilitate etc.), mai ales în fața acelor *hard moral questions*, decât ce se întâmplă în cazurile, necontroversate, pentru care apelul la un principiu sau altul poate fi un gest aproape mecanic. Exemplul citat în acest context – decizia Curții Supreme a SUA în problema avortului (un fetus în primul trimestru de sarcină nu are protecție legală, avortul în al doilea trimestru trebuie reglementat în primă instanță în interesul sănătății mamei, iar un fetus în al treilea trimestru trebuie protejat prin lege) – este, în opinia lui Putnam, un caz clasic de

adjudecare rezonabilă a unei dileme morale în absența unei teorii acceptabile care să concilieze aspecte substanțiale cu privire la întrebări precum: „Când câștigă fătusul statutul de persoană?”, „În ce stadiu de dezvoltare putem vorbi de

interese?” etc. – Prin asumarea dimensiunii interpretative a dezbaterilor asupra dilemelor morale, teoriile despre moralitatea comună pot da mai bine seama de cele două interese predominante, descriptiv și normativ.

Bibliografie

- [1]. Brand-Ballard J., **Consistency, Common Morality, and Reflective Equilibrium**, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, Vol. 13, No. 3, pp. 231–258, 2003
- [2]. Beauchamp T.L., **A Defense of the Common Morality**, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, Vol. 13, No. 3, pp. 259–274, 2003
- [3]. Beauchamp T.L., Childress J.F., **Principles of Biomedical Ethics**, 5th edition, *New York: Oxford University Press*, 2001
- [4]. Bok S., **The Search for a Shared Ethics**, *Common Knowledge*, 1, pp. 12-25, 1992
- [5]. Bok S., **What Basis for Morality? A Minimalist Approach**, *Monist*, Vol. 76, No. 3, pp. 349-359, Jul. 1993
- [6]. Bok S., **Common Values**, *Columbia: University of Missouri Press*, 2002
- [7]. DeGrazia D., **Common Morality, Coherence, and the Principles of Biomedical Ethics**, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, Vol. 13, No. 3, pp. 219–230, 2003
- [8]. Gert B., **Morality: A New Justification of the Moral Rules**, *New York: Oxford University Press*, 1988
- [9]. Gert B., **Morality: Its Nature and Justification**, *New York: Oxford University Press*, 1998; revised edition 2005
- [10]. Gert B., **Common Morality. Deciding What To Do**, *New York: Oxford University Press*, 2004
- [11]. Gert B., **How common morality relates to business and the professions**, in: Michiel Korthals & Robert J. Bogers (eds.), *Ethics for life scientists*, Dordrecht: Springer, pp. 129-139, 2005b
- [12]. Gert B., **Moral Arrogance and Moral Theories**, *Normativity, Philosophical Issues* 15 (a supplement to NOÛS), edited by Ernest Sosa and Enrique Villanueva, *Oxford: Blackwell*, pp. 368–385, 2005c
- [13]. Gert B., Culver C. M., Clouser D., **Bioethics: A Systematic Approach**, 2th edition, *New York: Oxford University Press*, 2006
- [14]. Gewirth A., **Common Morality and the Community of Rights**, in: **Prospects for a Common Morality**, ed. by Gene Outka & John P. Reeder, *Princeton: Princeton University Press*, pp. 29-52, 1993
- [15]. Putnam H., **How Not to Solve Ethical Problems**, in: **Realism with a Human Face**, *Cambridge: Harvard University Press*, pp. 179-192, 1990
- [16]. Putnam H., **Ethics Without Ontology**, *Cambridge: Harvard University Press*, 2004
- [17]. Sen A., **Three Questions**, *Common Knowledge*, No. 1, pp. 25-26, winter 1992
- [18]. Strong C., **Gert's Moral Theory and Its Application to Bioethics Cases**, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, Vol. 16, No. 1, pp. 39–58, 2006a
- [19]. Strong C., **Continuing the Dialogue. A Reply to Bernard Gert**, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, Vol. 16, No. 2, pp. 189–194, 2006b
- [20]. Turner L., **Zones of Consensus and Zones of Conflict: Questioning the Common Morality' Presumption in Bioethics**, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, Vol. 13, No. 3, pp. 193–218, 2003.